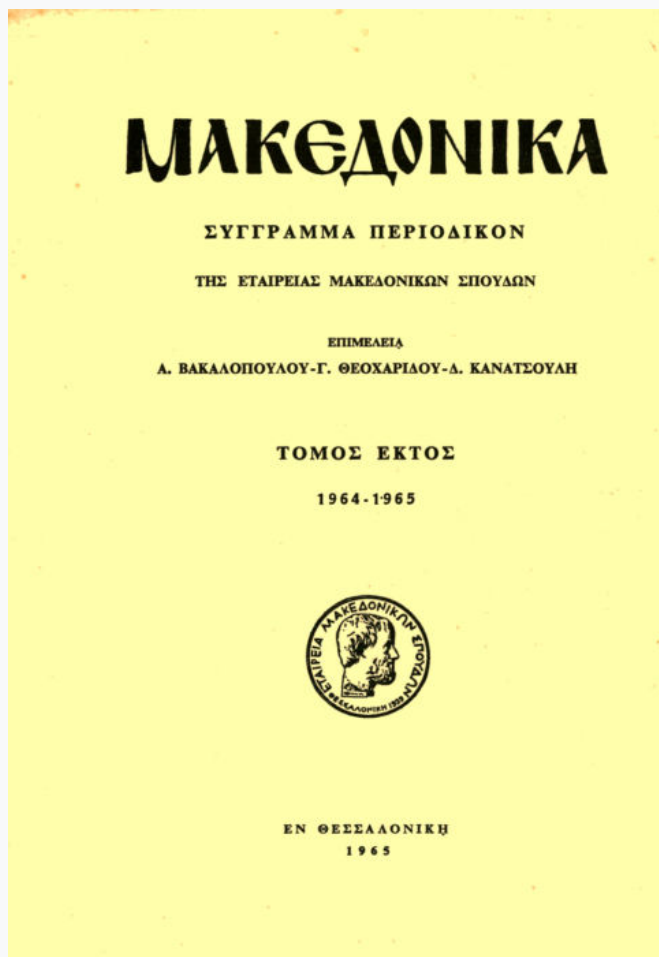

Μακεδονικά

Vol 6, No 1 (1965)

Ο Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Ιωακείμ και οι
συνωμοτικές κινήσεις στη Βόρειο Ήπειρο
(1572-1576)

Ι. Κ. Χασιώτης

doi: [10.12681/makedonika.549](https://doi.org/10.12681/makedonika.549)

Copyright © 2014, Ι. Κ. Χασιώτης

This work is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

To cite this article:

Χασιώτης Ι. Κ. (1965). Ο Αρχιεπίσκοπος Αχρίδος Ιωακείμ και οι συνωμοτικές κινήσεις στη Βόρειο Ήπειρο (1572-1576). *Μακεδονικά*, 6(1), 237-255. <https://doi.org/10.12681/makedonika.549>

Ο ΑΡΧΙΕΠΙΣΚΟΠΟΣ ΑΧΡΙΔΟΣ ΙΩΑΚΕΙΜ
ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΝΩΜΟΤΙΚΕΣ ΚΙΝΗΣΕΙΣ ΣΤΗ ΒΟΡΕΙΟ ΗΠΕΙΡΟ (1572-1576)

Είναι γνωστό πώς τὸ ἐντυπωσιακὸ ἄγγελμα τῆς καταστροφῆς τοῦ τουρ-
κικοῦ στόλου στὶς Ἑχινάδες (7 Ὀκτωβρίου 1571) ἀποτελέσεν γιὰ τοὺς σκλα-
βωμένους λαοὺς τῆς Βαλκανικῆς τὴν ἀφετηρία μιᾶς σειρᾶς συνεχῶν συν-
ωμοτικῶν καὶ ἐπαναστατικῶν ἐνεργειῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων¹. Οἱ κινή-
σεις αὐτὲς—ποὺ εἶχαν σημειωθῇ ἄλλωστε καὶ παλιότερα σὲ μερικὲς περιο-
χὲς ὀρεινῆς καὶ ἀπρόσιτης, ὅπως στὴν Ἀλβανία, τὴν Ἡπειρο καὶ τὴ Μάνη—
ὀφείλονταν κατὰ κύριο λόγο στὶς ἐλπίδες γιὰ βοήθεια ποὺ στήριζαν οἱ
λαοὶ αὐτοὶ στὶς εὐρωπαϊκὲς δυνάμεις² καὶ ποὺ τὶς τροφοδοτοῦσαν οἱ συνε-
χεῖς ὑποσχέσεις τῶν μελῶν τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας (Sacra Liga)³. Οἱ προσπά-
θειες αὐτὲς δὲν κατέληξαν, ὅπως εἶναι γνωστό, σὲ καμιά οὐσιαστικὴ ἐπι-
τυχία. Δὲν ἔπαψαν ὅμως ν' ἀπασχολοῦν διαρκῶς ὄχι μόνο τοὺς βαλκανι-
κοὺς λαοὺς, κυρίως τοὺς Ἕλληνες, μαρτυρώντας ἔτσι τὴ ζωτικότητα καὶ
τὴν ἐντονη ἐθνικὴ συνείδησή τους⁴, ἀλλὰ καὶ τοὺς φιλόδοξους ἡγεμόνες
τῆς Δύσης ποὺ υἱοθετοῦσαν τὰ σχέδια αὐτά, σχεδὸν ὡς τὰ μέσα τοῦ ΙΖ' αἰῶ-
να. Μόνον ὕστερα ἀπὸ τὴν ἐκρηξὴ τοῦ τριακονταετῆ πολέμου (1618-1648)
ἀτονοῦν ἢ ἐγκαταλείπονται, ὅταν ἡ προσοχὴ τῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων
ἀρχίζει πιά ν' ἀλλάζῃ κατευθύνσεις⁵.

Δὲν εἶναι εὐκόλο δυστυχῶς νὰ ἐλέγξουμε ὅλες τὶς πληροφορίες καὶ τὶς
φῆμες τὶς σχετικὲς μὲ τὶς συνωμοτικὲς κινήσεις καὶ τὶς ἐπαναστατικὲς

¹ Angelo Tamborra, Gli stati italiani, l'Europa e il problema turco dopo Lepanto <Biblioteca dell' Archivio Storico Italiano, ἀρ. XIII> Firenze, MCM-LXI (1961), σ. 6 κέ.

² Πρβλ. Κωνσταντίνου Ν. Σάθα, Χρονικὸν ἀνέκδοτον Γαλαξειδίου... Ἀθή-
νησιν, 1865, σ. 212: «ἐπαρραγγέλασιν (οἱ Φράγκοι) σὲ ὅλους τοὺς Χριστιανοὺς πὼς νὰ ση-
κώσουνε ἄρματα κατὰ τοὺς Τούρκους καὶ αὐτοὶ θὰ τοὺς συντρέξουνε».

³ Γιὰ τὴ συγκρότησίν της καὶ τὸν πρόσκαιρο συμβιβασμὸ τῶν διαφορετικῶν ἐπι-
διώξεων τῆς πολιτικῆς τῶν μελῶν της, βλ. Fernand Braudel, La Méditerranée
et le Monde méditerranéen à l' époque de Philippe II, Paris, 1949, σ. 924-927.

⁴ Tamborra, ὁ.π. σ. 7.

⁵ Μιχαήλ Θ. Λάσκαρι, Πέτρος Λάντζας, διοικητὴς τῆς Πάργας (1573) καὶ
ὄργανον τῶν Ἰσπανῶν ἐν Ἡπείρῳ (1596-1608), «Ἀφιέρωμα εἰς τὴν Ἡπειρον», Ἀθήνα,
1956, σ. 106.

ἀπόπειρες πού ἀκολούθησαν ἀμέσως μετά τή ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου· τὸ ἄγριο κύμα τρομοκρατίας πού ἐξαπέλυσε ἡ Πύλη στίς πιό πολλές περιοχές τῆς νότιας Βαλκανικῆς ἀπό ὑπερβολικό φόβο καί ὑποψίες γιά ὄλους¹, ἔφερε τέτοια σύγχυση, ὥστε καταντᾷ ἀδύνατο νά ἐξακριβωθῇ θετικά ἂν ὅλες οἱ διαθρυλούμενες ἐπαναστατικές ἢ συνωμοτικές κινήσεις ἐναντίον τῶν Τούρκων ἦταν ἀληθινές. Ἔτσι, σύμφωνα μ' αὐτές τīs φῆμες, ἡ ὀργή τοῦ Σουλτάνου² ξέσπασε σέ κληρικούς καί πρὸυχοντες τῆς Μακεδονίας³, τῆς Στερεᾶς⁴, τῆς Πελοποννήσου⁵ καί πολλῶν νησιῶν τοῦ Αἰγαίου⁶.

Τίς τόσο πενιχρές καί συγκεχυμένες πληροφορίες γιά τīs κινήσεις αὐτές ἔρχονται νά συμπληρώσουν κατὰ τὸ δυνατό τὰ τρία ἐγγράφα πού ἐκίδουμε ἐδῶ γιά πρώτη φορά καί πού προέρχονται ἀπὸ τὸ γνωστὸ ἴσπανικὸ Ἀρχεῖο Simancas⁷. Τὰ ἐγγράφα αὐτά, δυὸ ἴσπανικά καί ἓνα ἐλ-

¹ Σὲ τριάντα χιλιάδες ἀναβάζουν τὰ θύματα οἱ ἐκθέσεις τοῦ ἐπισκόπου τῆς Dax, βλ. E. Charrière, *Négociations de Levant, ou correspondances, mémoires et actes diplomatiques...*, τ. III, Paris, MDCCCLIII (1853), σ. 262. Πρβλ. καί Κ. Ν. Σάθα, *Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς (1453-1821)*, Ἀθῆναι (1869), σ. 172.

² Γιά τὴν πολιτικὴ καί τὸ χαρακτῆρα τοῦ σουλτάνου Σελίμ Β' (1565-1574) βλ. πρόχειρα N. Jorga, *Geschichte des osmanischen Reiches nach den Quellen dargestellt*, τ. 3, Gotha, 1910, σ. 137 κέ.

³ Στὴ Θεσσαλονίκη καί τὸ Ἅγιον Ὅρος, Charrière, ὁ.π., σ. 262, σημ. Ὁ Περικλῆς Ζερλέντης, *Θεσσαλονικῶν μητροπολίται (1520-1578)*, «Byzantinische Zeitschrift», τ. 12 (1903), σ. 139-140, θεωρεῖ ἀληθινές μόνο τīs φῆμες τīs σχετικές μὲ τὸ μαρτυρικὸ θάνατο τοῦ μητροπολίτη Πατρῶν Γερμανοῦ (βλ. Vladimir Lamansky, *Secrets d'État de Venise...*, Saint-Petersbourg, 1884, σ. 088) καί ὄχι καί τοῦ Θεσσαλονικῆς Ἰωάσαφ Ἀργυροπούλου· πρβλ. καί Ἀποστ. Ε. Βακαλοπούλου, Ἡ Θεσσαλονίκη στὰ 1430, 1821 καί 1912-1918, *Θεσσαλονίκη*, 1947, σ. 30-31. Γιά λεηλασίες τέλος καί αἰχμαλωσίες στὴ μητρόπολη Σερρών, βλ. τīs δυὸ ἐνδιαφέρουσες ἐνθυμήσεις τοῦ 1571 τοῦ Πέτρου Πέννα, *Σερραϊκά Χρονικά*, τευχ. Α' (1938), σ. 13, 16-17.

⁴ Σάθα, *Χρονικὸν Γαλαξειδίου*, σ. 187-189, 212-214.

⁵ Στεφάνου Ν. Θωμοπούλου, Ἱστορία τῆς πόλεως Πατρῶν ἀπὸ τῶν ἀρχαιότατων χρόνων μέχρι τοῦ 1821, Πάτριαι 1950 (β' ἐκδ.), σ. 416-417, 445 σημ. 2. Γιά τὴν ἐπαναστατικὴν δραστηριότητα τῶν ἀδελφῶν Μελισσηνῶν στὸ Βραχίονα τῆς Μάνης πρόκειται σύντομα νά παρουσιάσουμε σχετικὴ μονογραφία.

⁶ Σύμφωνα μὲ τīs πληροφορίες τοῦ Γρηγορίου Μαλαξοῦ οἱ μητροπολίτες Μυτιλήνης, Νάξου καί Ρόδου κατηγορήθηκαν ὡς συνένοχοι συνωμοσίας καί βρῆκαν μαρτυρικὸ θάνατο μαζί μὲ ἄλλους προκρίτους τῶν ἐπαρχιῶν τους, Lamansky, ὁ.π., σ. 089. Σφαγῆς σημειώθηκαν καί στὴν Κάρπαθο, Charrière, ὁ.π., σ. 262, σημ. Μὲ τοὺς Ἑλληνας τῆς Ρόδου μαρτυρεῖται πὼς ἤρθε σὲ συνεννοήσεις ὁ Don Juan de Austria, βλ. Braudel, ὁ.π., σ. 957.

⁷ Archivo General de Simancas, Sección Estado, legajos 1065 (números 70, 73) καί 1074 (núm. 109). Τὰ δυὸ πρῶτα τὰ ὀφείλω σὲ εὐγενικὴ ὑπόδειξη τοῦ καθηγ. κ. Μ. Λάσκαρι. Τὸ τρίτο συνοδεύεται καί ἀπὸ μιὰν ἀρκετὰ πιστὴ καстилάνικη μετάφραση (legajo 1074, núm. 110), τὴν ὁποία ὁμως, ἂν καί χρησιμοποίησαμε, δὲν κρίναμε σκόπιμο νά τὴν ἐκδώσουμε ἐδῶ.

ληνικό, φέρνουν στο φῶς μιὰν ἄλλη μαρτυρία γιὰ μιὰν ἄγνωστη μέχρι σήμερα ἐπαναστατική προσπάθεια στὴ Βόρειο Ἡπειρο· στὴν κίνηση αὐτὴ πρωτοστάτησαν, ὅπως θὰ δοῦμε ἀναλυτικότερα, ὁ ἐλάχιστος γνωστὸς ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Ἰωακείμ, καθὼς καὶ ἄλλοι κληρικοὶ καὶ πρόκριτοι τῆς βορειοδυτικῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Ἡπείρου.

Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ τρία αὐτὰ ἐγγραφα (Sección Estado, legajo 1065, ἀριθ. 70) εἶναι πρωτότυπη συστατικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Don Juan de Austria (1547-1578) πρὸς τὸ βασιλιά τῆς Ἰσπανίας καὶ ἑτεροθαλὴ ἀδελφὸ του¹ Φίλιππο τὸ Β' (1556 - 1598)². Στὴν ἐπιστολὴ αὐτῇ, τὴ συνταγμένη στὴ Νεάπολη τῆς Ἰταλίας στὶς 25 Ἀπριλίου 1573, τὸν ἴδιο δηλαδὴ καιρὸ ποῦ ἐγίνε γνωστὴ στὴ Δύση ἡ ὑπογραφὴ τῆς βενετοτουρκικῆς συνθήκης³—ποῦ ἔφερε καὶ τὴν οὐσιαστικὴ διάλυση τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας—ὁ Don Juan συνιστᾷ νὰ δοθῇ βοήθεια καὶ οἰκονομικὴ ἐνίσχυση σὲ δυὸ Ἑλλήνες (πιθανότατα βορειοηπειρώτες): τὸν Ματθαῖο ἢ Μάνθο Παπαγιάννη (Matheo Papajuan)⁴ καὶ τὸν σύντροφό του Πάνο Κεστόλικο (Panesternicos, Panes Estolnicos)⁵. Τὰ πρόσωπα αὐτά, ποῦ στὴν ὑπόδουλη πατρίδα τους εἶχαν μεγάλο κύρος

¹ Ὁ Don Juan ἦταν, ὅπως εἶναι γνωστὸ, νόθος γιὸς τοῦ Καρόλου τοῦ Ε' (1516-1556). Γιὰ τὴ δραστηριότητά του στὴν ὑπόθεση τῆς Liga, βλ. Felix Hartlaub, Don Juan de Austria und die Schlacht bei Lepanto, Berlin, 1940.

² Ludwig Pfandl, Philipp II. Gemälde eines Lebens und einer Zeit, München, 1938. Γιὰ τὴν πολιτικὴν τὴν ἀπέναντι τῆς Συμμαχίας βλ. τίς σ. 378-399 (πρὶν ἀπὸ τὴ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου) καὶ 393-397 (μετὰ τὴ ναυμαχία). Σκιαγραφία τῆς προσωπικότητάς του καθὼς καὶ τοῦ ἰδιότυπου χαρακτήρα τῆς μοναρχίας του βλ. στοὺ Braudel, La Méditerranée, σ. 522-525.

³ Ἡ συνθήκη αὐτὴ, ποῦ οἱ Ἴσπανοὶ τὴ χαρακτήρισαν σὰν καθαρὴν προδοσίαν (traición) ὑπογράφηκε στὴν Κωνσταντινούπολη στὶς 7 Μαρτίου τοῦ 1573, S. Romanin, Storia documentata di Venezia, τόμ. VI, Venezia, 1914 (β' ἐκδ.), σ. 339-340. Ἡ εἰδησὴ τῆς ἔφτασε στὴν Ἰταλία τὸν ἐπόμενο μῆνα, Braudel, ὁ.π., σ. 963.

⁴ Στὸ τρίτο, τὸ ἑλληνικὸ ἐγγραφο, ὀνομάζεται Μάνθος, Μάνθου, Μανθαῖος καὶ Μάθος, «οἷὸς πατὴρ Ἰωάννη τὸ ἐπίκλην»· γιὰ τὴ χαρακτηριστικὴ χρῆση τοῦ ὀνόματος αὐτοῦ στὴν Ἡπειρο βλ. Ἀθανασίου Χ. Μπούτουρα, Τὰ νεοελληνικὰ κύρια ὀνόματα ἱστορικῶς καὶ γλωσσικῶς ἐρμηνευόμενα, Ἐν Ἀθήναις 1932, σ. 77· πρβλ. καὶ Γ. Ν. Χατζιδάκη, Μάνθος, Μάνθα, Σαμφώ, «Ἀθηνᾶ», τ. 17 (1905), σ. 223-227.

⁵ Ἡ παραποίηση τῶν ἑλληνικῶν κύριων ὀνομάτων ἀπὸ τοὺς Ἴσπανοὺς συντάκτες τῶν ἐγγράφων αὐτῶν τὰ κάνει τίς περισσότερες φορὲς ἐντελῶς ἀγνώριστα. Τὸ τρίτο, τὸ ἑλληνικὸ ἐγγραφο (Ε 1074, ἀριθ. 109) ἀποκαθιστᾷ νομιζοῦμε, σωστά τὰ ὀνόματα τῶν δυὸ Ἡπειρωτῶν· στὴν καστιλιάνικη μετάφραση ὅμως τοῦ ἐγγράφου αὐτοῦ ὁ Πάνος Κεστόλικος μεταγράφεται, ἀπὸ κακὴ ἀνάγνωση, σὲ Paulo Cestolico (Ε 1074, ἀριθ. 110, στίχ. 36). Ἀς σημειωθῇ τέλος πὼς ἡ χρῆση τοῦ ὀνόματος Πάνος τὰ χρόνια αὐτὰ δὲν εἶναι ἀσυνήθιστη· πρβλ. τὸ γνωστὸ Ἡπειρώτη χορηγὸ τῆς σχολῆς Ἰωαννίνων Πάνο Ἱερομνήμονα (Κωνσταντίνου Δ. Μέρτζιου, Τὸ ἐν Βενετίᾳ Ἡπειρωτικὸν Ἀρχεῖον, «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τ. 11 (1936), σ. 111 κέ.), καθὼς καὶ ἡπειρώτη πατὴρ Πάνο σὲ ἐγγραφο τῆς ἴδιας περιόδου μὲ τὴ δική μας ἐποχὴ (Κ. Ν. Σάθα, Βιογραφικὸν σχέδιον· σμῆμα περὶ τοῦ πατριάρχου Ἱερεμίου Β' (1572-1594), Ἐν Ἀθήναις, 1870, σ. 145, ἀριθ. 3).

(personas que en baja Grecia tienen muy grand parte)¹, είχαν παρουσιασθή στον Don Juan μαζί με άλλους προκρίτους ως αντιπρόσωποι των σκλαβωμένων Έλλήνων, για να του προσφέρουν εκτός από χρήσιμες πληροφορίες (consejo) τη βοήθεια όλων των συμπατριωτών τους σε περίπτωση που οι δυνάμεις της Συμμαχίας θ' αναλάμβαναν επιχειρήσεις στη χώρα τους, της οποίας την υπαγωγή πρότειναν στην ισπανική κυριαρχία (a la obediencia).

Οι προτάσεις αυτές, που διατυπώθηκαν στον Ίσπανό πρίγκιπα και σε γραπτά υπομνήματα (discursos en scripto), έγιναν δεκτές με προθυμία. Δέν παράλειψε ακόμη ο άρχηγός της Liga να υποσχεθῇ ότι σε πολύ σύντομο χρονικό διάστημα θα μπορούσε ν' άρχισή η εφαρμογή των σχεδίων που πρότειναν οι δυο Ήπειρώτες. Οι συνεννοήσεις αυτές θα πρέπει να έγιναν πιθανότατα κατά τη δεύτερη έκστρατεία της Ήρης Συμμαχίας (1572)² και ίσως κατά την παραμονή του Don Juan στην Κέρκυρα³. Οι προσπάθειες όμως αυτές, όπως και άλλες παρόμοιες, έμειναν χωρίς ουσιαστικές εξελίξεις, γιατί στο μεταξύ η υπογραφή της συνθήκης των Βενετών με τους Τούρκους άνετρεψε πιά τις βάσεις (el principal fundamento) πάνω στις όποιες θα μπορούσαν να στηριχθούν οι ενέργειες για την πραγματοποίηση τέτοιων επιχειρήσεων.

Ύστερα από το ναυάγιο αυτών των σχεδίων, ο Μάνθος Παπαγιάννης, που όπως θα δούμε έδειξε εξαιρετική δραστηριότητα και αποτελούσε ίσως τον πρωταγωνιστή όλων αυτών των κινήσεων, αποφάσισε να υποστηρίξει τις προτάσεις του στην ίδια την αὐλή του Φιλίππου του Β'. Έτσι, αφού πέρασε από τη Νεάπολη της Ιταλίας (Απρίλιος 1573), κατευθύνθηκε στην Ίσπανία, όπου και έφτασε το Μάιο του επόμενου χρόνου.

Το δεύτερο έγγραφο (Sección Estado, leg. 1065, αριθ. 73), που έχει τη χρονολογία 7 Μαΐου 1574, είναι η έκθεση των υπομνημάτων (memoriales) που υπέβαλε ο Παπαγιάννης στο Συμβούλιο του Κράτους (Consejo de Estado) για το βασιλιά Φίλιππο το Β' (para consultar a Su Majestad), για λογαριασμό και του συντρόφου του Κεστόλικου. Στα υπομνήματα αυτά,

¹ Ο πρώτος, ο Μάνθος Παπαγιάννης, χαρακτηρίζεται από τον Ίωακειμ στο τρίτο έγγραφο ως «τιμωτάτος και ευγενέστατος άρχων... εκ γένους περιβόητου, αιχμαλώτων ρόστης, τυφλών οδηγός...πολλά πιστός της αθθεντίας σου (του Don Juan), αλλά και εισέ πολλόν λαόν, λέγω δὴ άρχιερείς, ιερείς και κοινός λαός». Ο Κεστόλικος πάλι χαρακτηρίζεται στο ίδιο έγγραφο ως συναγωνιστής του Μάνθου και «τιμωτάτος άρχων», βλ. E (=Sección Estado) 10 74, (=lejaio 1074), αριθ. 109, στίχ. 5, 12-13, 15-16 και 16-17.

² B r a u d e l, ό.π., σ. 956-962. Ύστερα από την όριστική άποτυχία της έκστρατείας αυτής οι κακές προοπτικές για τη μελλοντική τύχη της Συμμαχίας δέν ενοούσαν πιά, νομίζουμε, τέτοιες διαπραγματεύσεις.

³ Έμεινε εκεί σχεδόν ένα μήνα (10 Αυγούστου - άρχές Σεπτεμβρίου 1572) περιμένοντας την επιστροφή του υπόλοιπου χριστιανικού στόλου από την άτυχη επιχείρηση που είχε αναλάβει στα νοτιοδυτικά παράλια της Πελοποννήσου.

δπου οἱ δυο Ἑπαιρώτες χαρακτηρίζονται ὡς «Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι τῆς σκλαβωμένης Ἑλλάδας καὶ Ἀλβανίας» (*embajadores griegos de la baja Grecia y Alvania*), ἀνέφεραν πῶς στὴν ἔδρα ἐνὸς Ἑλλήνα ἀρχιεπισκόπου (*al arzobispo de la baja Grecia*)¹ περισσότερα ἀπὸ σαράντα ἄτομα εἶχαν πραγματοποιήσει σύσκεψη μὲ πρωτοβουλία τοῦ Παπαγιάννη καὶ τοῦ Κεστόλικου, μὲ σκοπὸ βέβαια νὰ θέσουν σ' ἐφαρμογὴ τὰ ὅσα εἶχαν ἤδη συμφωνηθῇ κατὰ τὶς διαπραγματεύσεις μὲ τὸν Don Juan. Δὲν καθορίζεται δυστυχῶς στὴν ἐκθεσὶ οὔτε ὁ χρόνος οὔτε τὸ ὄνομα τοῦ ἱεράρχη ποὺ πρωτοστάτησε στὶς κινήσεις αὐτές. Εἶναι ὁμῶς πολὺ πιθανὸ ἡ σύσκεψη αὐτὴ νὰ πραγματοποιήθηκε λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναχώρησιν τοῦ Παπαγιάννη καὶ τοῦ Κεστόλικου γιὰ τὴν Ἰταλία², δηλαδὴ κατὰ τὰ τέλη τοῦ 1572 ἢ τὸ ἀργότερο στὶς ἀρχὲς τοῦ 1573³. Ἄν ἀκόμη ἡ κίνησις αὐτή, τὴν ὁποίαν οἱ Ἕλληνες ἀντιπρόσωποι προσπαθοῦν νὰ παραστήσουν στὴ Μαδρίτη ὅσο τὸ δυνατό πιὸ σπουδαία, εἶναι συνδεδεμένη μὲ τὸν ἴδιο ἀρχιεπίσκοπο Ἀχρίδος, τὸν Ἰωακείμ, ποὺ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1576, ὅπως θὰ δοῦμε, θὰ ἐπαναλάβῃ πρὸς τὸν ἀρχηγὸ τῆς Liga τὶς προτάσεις τοῦ Μάνθου Παπαγιάννη ζητώντας μάλιστα μὲ ἐπιμονὴ καὶ σὲ τόνο ἐπιτιμητικὸ τὴν πραγματοποιήσῃ τῶν ὑποσχέσεων ποὺ εἶχαν δοθῇ στὸ ποίμνιό του, τότε θὰ πρέπη

¹ Πρόκειται μάλλον γιὰ τὸν ἀρχιεπίσκοπο Ἀχρίδος, ἀφοῦ ὅλες αὐτές οἱ κινήσεις πραγματοποιήθηκαν στὴν ἐπαρχία τῆς δικαιοδοσίας του. Ὡς σημειωθῇ ἐδῶ πῶς καὶ στὰ βουλγαρικά ἔγγραφα ἡ *dol' na zemlja* εἶναι ἡ Μακεδονία (πληροφορία καθηγ. κ. Μ. Λάσκαρι). Δυστυχῶς ἡ ἔλλειψις θετικῶν πηγῶν ἐμποδίζει ν' ἀποκαταστήσουμε μὲ ἀσφάλεια τὴ χρονολογικὴ σειρά τῶν ἱεραρχῶν ποὺ ἀνέβηκαν τὴν ἐποχὴ αὐτὴ στὸ θρόνο τῆς ἱστορικῆς ἀρχιεπισκοπῆς τῆς Ἀχρίδος, βλ. Heinrich Gelzer, *Der Patriarchat von Achrida. Geschichte und Urkunden*, Leipzig, 1902, σ. 24-26, ὅπου μετὰ τὸ 1572 (χρονιὰ κατὰ τὴν ὁποία προΐσταται τῆς ἀρχιεπισκοπῆς αὐτῆς ὁ Σωφρόνιος, ἀρ. 40), λείπουν ἐντελῶς οἱ σίγουρες πληροφορίες· τὰ σχετικὰ μὲ τὴ μεταπήδησιν τοῦ Μακαρίου (ἀριθ. 41) ἀπὸ τὸ πατριαρχεῖο τοῦ Ἰπέκ στὴν ἀρχιεπισκοπὴ τῆς Ἀχρίδος, εἶναι καθαρῶς εἰκασίες καὶ μάλιστα παρακινδυνευμένες. Πρβλ. Ivan Snegarov, *Istorija na okridskata arkiepiskopija-patriarchija (1394-1767)* (Βουλγ.) τ. 1, Σόφια, 1937, σ. 190, σημ. 2 (βλ. ἐκτενὴ βιβλιοκρισίαν καὶ σημαντικὰ συμπληρώσεις ἀπὸ τὸν Α.-Ρ. Pêchéayre, *L' archevêché d' Ochrida de 1394 à 1767, Échos d' Orient*, τ. 35 (1936), σ. 288-290). Γιὰ τὸν Κώδικα ἐξ ἄλλου τῆς Ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχριδῶν τὸ γνωστὸ μὲ τὴν ὀνομασία τοῦ Gelzer (δ. π., σ. 35-42) «*Kodex des heiligen Klemens*», τοῦ ὁποίου ὁμῶς οἱ πληροφορίες εἶναι μεταγενέστερες, βλ. τὴν πρόσφατην ἐργασίαν τοῦ Chr. Kodév, *L' original du Code du Patriarcat d' Ochrid, «Byzantinoslavica»*, τ. 25 (1964), σ. 270-278. Ἀνέκδοτα μεταγενέστερα ἔγγραφα γιὰ τὴν ἀρχιεπισκοπὴ αὐτὴ δημοσίευσε ὁ Διον. Α. Ζακυθινός, *Συμβολαὶ εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἐκκλησιῶν Ἀχρίδος καὶ Ἰπεκίου, «Μακεδονικά»*, τ. 1 (1940), σ. 429-458, ὅπου καὶ ἡ πληρέστερη σχετικὴ βιβλιογραφία (σ. 456-458).

² Ὅπως εἶδαμε, τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1573 βρισκόταν κιόλας στὴ Νεάπολιν.

³ Πρὶν βέβαια μαθευτὴ ἡ ὑπογραφή τῆς βενετοτουρκικῆς συνθήκης τῆς 7 Μαρτίου 1573, βλ. Braudel, ὅ. π., σ. 963.

ϊσως να θεωρήσουμε πώς ο «ἀρχιεπίσκοπος τῆς σκλαβωμένης Ἑλλάδας» τῆς ἐκθεσης πού ἀναλύουμε εἶναι ὁ Ἰωακείμ· καὶ μετὰ τὴν ἐνδειξη αὐτῇ ἡ ἀρχιερατεία του, τῆς ὁποίας μοναδικὴ θετικὴ χρονολογία εἶναι τὸ 1576, θὰ μπορούσε νὰ προεκταθῇ, μετὰ ἐπιφυλάξεις βέβαια, πρὸς τὰ πίσω ὥς τὰ τέλη τοῦ 1572 ἢ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1573, ὅποτε θὰ πρέπη νὰ τοποθετηθῇ στὴ θέση τοῦ Μακαρίου¹ στὴ χρονολογικὴ σειρὰ τῶν ἀρχιεπισκόπων τῆς Ἀχρίδας, ἀμέσως μετὰ τὸ Σωφρόνιο (πρὸς μαρτυρεῖται ἤδη στὸ θρόνο τῆς ἀρχιεπισκοπῆς αὐτῆς κατὰ τὰ μέσα τοῦ 1572)² καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ Γαβριήλ³.

Ὅπως δὴποτε, τὰ ὑπομνήματα τοῦ Παπαγιάννη ὑποστήριζαν πὼς ἡ ἐξέγερση τῶν συμπατριωτῶν του, πού ὁ πόθος τους ν' ἀποτινάξουν τὴν τουρκικὴ κυριαρχία (de salir de bajo de la subjeción del Turco) ἦταν μεγάλος, θὰ μπορούσε νὰ πραγματοποιηθῇ μετὰ μεγάλη εὐκολία⁴. Ἡ διάλυση ὅμως τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας πού ἀκολούθησε, ἐσβησε κάθε ἐλπίδα νὰ μπουδὴν σὲ ἐφαρμογὴ τὰ σχέδια αὐτά. Ἔτσι, ἂν οἱ δύο πρωτεργάτες τῶν κινήσεων αὐτῶν, ὁ Μάνθος Παπαγιάννης καὶ ὁ Πάνος Κεστόλικος⁵, ἐπέστρεψαν ξανά στὴν πατρίδα τους, θὰ εἶχαν ν' ἀντιμετωπίσουν τὴν ἐκδικητικὴ μαγιά τῶν Τούρκων, πού ἔχοντας μάλιστα πληροφόρηθῇ τὸν ἐρχομὸ τους στὴν Ἰταλία καὶ τὴν Ἰσπανία, θὰ τοὺς τιμωροῦσαν φρικτά. Γιὰ τὴν παντελὴ αὐτὴ στέρηση τῶν σπιτιῶν καὶ τῆς περιουσίας τους⁶ καὶ γιὰ νὰ μωρέσουν νὰ ζήσουν οἱ ἴδιοι μετὰ τὶς γυναῖκες καὶ τὰ παιδιὰ τους καὶ τὰ ἀδελφία τους στὸ βασίλειο τῆς Νεάπολης⁷ ἢ ὅπου ἄλλου θὰ ἤθελε νὰ προκρίνῃ ἡ ἰσπανικὴ

¹ Gelzer, δ.π., σ. 25-26 (ἀριθ. 41).

² Gelzer, δ.π., σ. 25· πρβλ. τὶς ἐπιφυλάξεις τοῦ P é c h a y r e, δ.π., σ. 288.

³ Gelzer, δ.π., σ. 26 (ἀριθ. 42). Ὁ S n e g a r o v, Istorija, τ. 1, σ. 191 (ἀριθ. 16), στηριγμένος σὲ κακὴ χρονολόγηση ἐπιστολῆς τοῦ Γαβριήλ Ἀχρίδος πρὸς τὸ Μακάριο Μελισσηνὸ (1572 ἀντὶ τοῦ σωστοῦ 1588), ἀνεβάζει τὸ Γαβριήλ στὸ θρόνο τῆς Ἀχρίδος ἀπὸ τὸ 1572, ἐνῶ ἡ ἀρχιερατεία του δὲν μωρεῖ νὰ εἶναι προγενέστερη ἀπὸ τὸ 1582 (βλ. Echos d' Orient, τ. 5 (1902), σ. 410). Βλ. καὶ σ. 221, σημ. 2.

⁴ Εἶναι γνωστὸ ἄλλωστε μετὰ πόση προθυμία πραγματοποιήσαν οἱ περιοχὲς αὐτὲς ἐπανειλημμένους ἐξεγέρσεις ἐναντίον τῶν Τούρκων, πρὶν καὶ μετὰ τὴν ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου, βλ. Σάθ α, Τουρκοκρατούμενὴ Ἑλλάς, σ. 45, 165-166, 178-179.

⁵ Φαίνεται πὼς ὁ Κεστόλικος σύντομα περιόρισε τὶς κινήσεις του, γιατί, ὅπως ἀναφέρει ὁ Ἰωακείμ, «ἡμωδίσθη ὑπὸ τῶν ἔξω κρατούντων» (τῶν Τούρκων) βλ. Ε 1074, ἀριθ. 109, στίχ. 17.

⁶ Πρβλ. καὶ Ε 1074, ἀριθ. 109, στίχ. 17-18: «...καταλιπὼν (ὁ Μάνθος) πάντα τὰ πατρικὰ καὶ μητρικὰ, κινητὰ λέγω δὴ καὶ ἀκίνητα· ἤρπαξαν οἱ θῆρες οἱ ἀνῆμεροι (οἱ Τούρκοι) πάντα ὅσα καὶ ἂν εἶχε...».

⁷ Ὅπου εἶχαν ἐγκατασταθῇ ἄρκετοι Ἕλληνες πρόσφυγες ἀπὸ τὰ τέλη τοῦ ΙΕ' αἰῶνα, βλ. Ἀποστολόου Ε. Βακαλόπουλου, Ἱστορία τοῦ Νέου Ἑλληνισμοῦ, τ. Β', μέρος Α', σ. 66-67, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία· γιὰ τοὺς ὁμαδικοὺς ἐποικισμοὺς τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα βλ. Σπυρ. Π. Λάμπρου, Μετανάστευσις Ἑλλήνων, ἰδίως Πελοποννησίων, ἀποίκων εἰς τὸ βασίλειον τῆς Νεαπόλεως, «Νέος Ἑλληνομνήμων», τ. 8 (1911), σ. 377-461.

αὐλή, ζητοῦν νὰ τοὺς δοθῇ κάποια οἰκονομικὴ ἐνίσχυση. Ἀναφέρουν ἄλλωστε ὅτι γιὰ τὴν πραγματοποίηση τῶν συναντήσεών τους μὲ τὸν Don Juan, γιὰ τὶς ὁποῖες χρειάστηκε νὰ πηγαινοέρχωνται ἐπανειλημμένα ἔχοντας μαζί τους πολλοὺς συνοδοὺς, ξόδεψαν περισσότερα ἀπὸ 7.000 τσεκίγια (cequíes).

Γιὰ νὰ κερδίσει ὁ Μάνθος Παπαγιάννης τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν Ἰσπανῶν, προτείνει νὰ μεταφέρῃ τὴ γυναίκα του καὶ τὰ παιδιά του στὴν αὐλὴ τοῦ Ἀντιβασιλιᾶ τῆς Νεάπολης, ὅπου θὰ μπορούσαν νὰ κρατηθοῦν ὡς ἐγγύηση μέχρι νὰ ἀποδείξῃ ἔμπρακτα (por experiencia) τὰ ὅσα προτείνει¹. Δὲ θὰ παραλείψῃ ὥστόσο νὰ ζητήσῃ καὶ κάποια οἰκονομικὴ ἀποζημίωση γιὰ τὰ ἔξοδα πού θὰ χρειαστῇ ἡ πραγματοποίηση αὐτῆς τῆς μεταφορᾶς. Γενικὰ ἡ πρόταση αὐτὴ τοῦ Παπαγιάννη δὲ φαίνεται νὰ εἶναι ἀπόλυτα ἀνιδιοτελῆς. Ὡστόσο γιὰ νὰ μὴν ἀφήσῃ ἀμφιβολίες γιὰ τὴν ἀλήθεια τῶν ὧσων ἰσχυρίζεται, ζητεῖ νὰ σταλοῦν στὴν Ἡπειρὸ ἓνα ἢ δύο πρόσωπα πού θὰ μπορέσουν νὰ ἐξακριβώσουν ἀπὸ κοντὰ τὴν πραγματικὴ κατάστασι καὶ ἀκόμη νὰ συζητήσουν μὲ τοὺς προκρίτους τῆς περιοχῆς—καὶ γι' αὐτὸ ἀναγκαῖο θὰ εἶναι νὰ ξέρουν τὴ γλώσσα—ὅλες τὶς λεπτομέρειες αὐτῆς τῆς ὑπόθεσης².

Τέλος ὁ Μάνθος προτείνει νὰ τὸν στείλουν πίσω πάλι στὴν πατρίδα του, κομιστὴ μερικῶν ἐπιστολῶν τοῦ Ἰσπανοῦ βασιλιᾶ πού θὰ ἀπευθύνωνταν πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπο, τοὺς ἐπισκόπους καὶ τοὺς ἄλλους προκρίτους (personas principales) τῆς περιοχῆς πού ἦταν μνημένοι στὰ σχέδια αὐτά· μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ νόμιζε πὼς καὶ τὸ ἠθικὸ τους θὰ κρατοῦσαν ἀκμαῖο καὶ θὰ σταθεροποιοῦσαν τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ τὴν ἀφοσίωσή τους στὸν Ἰσπανὸ βασιλιά, ἀλλὰ καὶ ὁ λαὸς θὰ δέχονταν ἔτσι νὰ πάρῃ μέρος στὶς ἐνέργειες αὐτὲς μὲ προθυμία.

Ἀρκετὰ ἀπὸ τὰ αἰτήματα αὐτά τοῦ Μάνθου Παπαγιάννη ἱκανοποιήθηκαν: Ὁ Φίλιππος Β' ἔδωσε ἐντολὴ νὰ τοῦ χορηγοῦνται 12 σκουδα μισθὸ τὸ μῆνα καὶ νὰ τοῦ δοθοῦν ἀκόμη 100 δουκάτα γιὰ τὰ ἔξοδα τοῦ ταξιδιοῦ του ὡς τὴν Ἰσπανίαν³. Ἀλλὰ 12 σκουδα τὸ μῆνα ἀποφασίστηκε νὰ χορηγοῦνται στὸν Πάνο Κεστόλικο. Τέλος ὁ Ἀντιβασιλιᾶς τῆς Νεάπολης⁴

¹ Πρβλ. Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς, σ. 165, ὅπου οἱ Ἀλβανοί, κατὰ τὴν ἐξέγερσή τους τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1570, προσφέρουν στοὺς Βενετοὺς τὰ παιδιά τους ὡς ὁμήρους γιὰ νὰ ἀποδείξουν τὴν πίστη τους πρὸς τὴ Γαληνότητα.

² Πρβλ. καὶ Ε 1074, ἀριθ. 109, στίχ. 28-29: «...καὶ ἂν ὀρίσης νὰ τὸ πιστοθῇς καλύτερα (γράφει ὁ Ἰωακείμ πρὸς τὸν Don Juan), προβόδισον ἕναν ἄνδρα δόκιμον εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰςέ τόπους καὶ νὰ ἡξέρῃ καὶ τὴν γλῶτταν καλῶς νὰ θεωρήσῃ καταλεπτῶς...».

³ Πρβλ. τὰ διακόσια δουκάτα πού δόθηκαν στοὺς δύο ἀδελφοὺς Μελισσηνοὺς πού πραγματοποίησαν τὸ ἴδιο ταξίδι στὴ Μαδρίτη γιὰ νὰ ὑποστηρίξουν παρεμφερῆ αἰτήματα, Ε 1065, ἀριθ. 72.

⁴ Πού τὴν ἐποχὴ αὐτὴ (1571-1575) ἦταν ὁ γνωστὸς καρδινάλιος Granvela, Don Antonio de Perrenot. Γιὰ τὴν πολύτιμη συμβολὴ του στὴ συγκρότηση τῆς Liga, βλ. A. Dragonetti de Torres, La Lega di Lepanto nel carteggio diplomatico

ἀναλαμβάνει νά φροντίσει γιά τίς συστατικές ἐπιστολές πού ζήτησαν οἱ δυο Ἑπειρώτες γιά τοὺς κληρικοὺς καὶ προκρίτους τῆς πατρίδας τους, καθὼς καὶ νά ἐξετάσει τὴ δυνατότητα πραγματοποίησης τῶν ἄλλων προτάσεων πού περριεῖχαν τὰ ὑπομνήματα τοῦ Παπαγιάννη.

Τὶς ἐντολές αὐτές τοῦ Ἰσπανοῦ βασιλιά ἀνέλαβε νά ἐκτελέσει τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1574 ὁ Don Juan, πού τὴν ἐποχὴ αὐτὴ, ὕστερα ἀπὸ τὸ ἄδοξο τέλος τῆς ἐκστρατείας του στὴν Τύνιδα¹, βρισκόταν στὸ Trapani τῆς δυτικῆς Σικελίας. Ἀπ' ἐδῶ, στὶς 9 Ὀκτωβρίου τοῦ χρόνου αὐτοῦ² στέλνει πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπο τῆς Ἀχρίδος τὸ Μάνθο Παπαγιάννη, κοιμιστὴ προσωπικῆς του ἐπιστολῆς γραμμένης ἀπὸ τὸν ἰδιαιτέρου του γραμματέα Andrés de Prada³ κρυπτογραφικὰ (μυστικῶς)⁴. Τὸ γράμμα αὐτὸ δὲ μᾶς σώθηκε, τὴν ἡμερομηνία του ὅμως καθὼς καὶ μερικὰ στοιχεῖα ἀπὸ τὸ περιεχόμενό του μᾶς διέσωσε ἡ ἀπάντηση τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος, πού εἶναι, ὅπως ἀναφέραμε, ὁ Ἰωακείμ.

Ἡ ἐπιστολὴ αὐτὴ, πού ἔχει τὴ χρονολογία 1 Ἰουνίου 1576 (ἰνδικτιῶνος δ'ης) καὶ τίς ὑπογραφές τοῦ μητροπολίτη Καστοριάς Σωφρονίου⁵ καὶ τῶν ἐπισκόπων Βελεγράδων Νεκταρίου⁶ καὶ Βελεσσοῦ Φωinedito di Don Luys de Torres, nunzio straordinario di S. Pio V a Filippo II, Torino, 1931, σ. 25-29.

¹ Ἡ ἀποτυχία αὐτὴ, πού ἐπισφραγίστηκε μὲ τὴν ἀνακατάληψη τῆς Γολέτας ἀπὸ τοὺς Τούρκους (13 Σεπτεμβρίου 1574), σήμανε τὴν ὁριστικὴ πιά διάλυση τῆς Sacra Liga καὶ τὴν τελικὴ καταδίκη τῶν σχεδίων τοῦ D. Juan γιά τὴ νοτιοανατολικὴ Μεσόγειο, Braudel, ὅ.π., σ. 973-981. Ἐτσι ἡ πρωτοβουλία αὐτὴ τοῦ Ἰσπανοῦ πρίγκιπα δὲν θά πρέπαι νά εἶχε παρά χαρακτῆρα ἀπολογητικὸ γιά τὴν ἀδυναμία του νά πραγματοποιήσῃ τίς ὑποσχέσεις γιά βοήθεια πού εἶχε δώσει στοὺς βορειοηπειρώτες.

² E 1074, ἀριθ. 109, στίχ. 2-3: «Τὰς γραφὰς τῆς σῆς ὑψηλότητος (τοῦ D. Juan) ἐλάβομεν ἐκ Τραπεζῶν τῇ ἐνάτῃ Ὀκτωβρίου ἔτους ἀφοδ'...», πού εἶναι, νομίζουμε, ἡμερομηνία ἀποστολῆς καὶ ὄχι λήψης τοῦ γράμματος αὐτοῦ.

³ Ὁ γνωστὸς καὶ ἀπὸ ἄλλα ἔγγραφα τῆς ἐποχῆς αὐτῆς προσωπικὸς γραμματέας (secretario) τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς Liga· στὶς 29 Ἀπρ. 1609 ἀναφέρεται ὡς secretario de Estado (E 1106, ἀριθ. 204).

⁴ Μὲ ἓνα συνδυασμὸ ἀριθμῶν καὶ γραμμάτων, κατὰ τὴ συνήθεια τῆς ἐποχῆς· πρβλ. παρόμοιο γράμμα τοῦ Don Juan γραμμένο πάλι μὲ τὰ χέρια τοῦ Andrés de Prada, E 1061, ἀριθ. 68.

⁵ Ὁ Καστοριάς Σωφρόνιος καὶ πρωτόθρονος, πού εἶναι ἀμάρτυρος, ὅσο ξέρουμε, ἱεράρχης τῆς πρώτης κατὰ τὴν ἱεραρχικὴ τάξη μητρόπολης τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος· πρβλ. Μητροπολίτου Διδυμοτεῖχου Φιλάρετου Βαφείδου, Κώδιξ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Καστοριάς καὶ τινὰ ἐκκλησιαστικὰ βιβλία ἀποκεῖμενα ἐν τισι τῶν ἐκκλησιῶν αὐτῆς, «Ἐκκλησιαστικὴ Ἀλήθεια», τ. 20 (1900), σ. 108-110, 123-135 καὶ P é c h a y r e, L' archevêché, σ. 311-313. Γιά τὸν τίτλο «πρωτόθρονος» τοῦ μητροπολίτη Καστοριάς, βλ. Gelzer, ὅ.π., σ. 186-187.

⁶ Ὁ Βελεγράδων Νεκτάριος. Ὁ Ἀνθιμος Ἀλεξοῦδης (Σύντομος ἱστορικὴ περιγραφὴ τῆς Ἱερᾶς Μητροπόλεως Βελεγράδων..., ἐν Κερκύρα, 1868, σ. 120) ἀναφέρει βέβαια ὀνόματι μητροπολίτη Βελεγράδων Νεκτάριο (μετὰ τὸ Μελέτιο καὶ πρὶν ἀπὸ

τίου¹, εἶναι τὸ τρίτο ἀπὸ τὰ ἔγγραφα ποὺ ἐκδίδουμε (Sección Estado, leg. 1074, ἀριθ. 109) καὶ ἀποτελεῖ τὴν πρώτη θετική μαρτυρία τοῦ Ἰωακείμ, ἀφοῦ οἱ ὡς τώρα πληροφορίες μας γιὰ τὸν Ἑλληνα αὐτὸν ἱεράρχη εἶναι ὄχι μόνον ἐλάχιστες, ἀλλὰ καὶ ἐντελῶς ἀόριστες: Σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία ἐνὸς ἀχρονολόγητου ἐγγράφου τῆς ἐποχῆς τῆς πατριαρχείας τοῦ Ἱερεμία Β' (1572-1594), ὁ «*πρῶην Ἀχριδῶν*» Ἰωακείμ ἐκμεταλλεόμενος τὴν ἀπουσία καὶ τὶς περιπέτειες τοῦ νόμιμου ἐπισκόπου Σερβίων Ἰωάσαφ, τοῦ ἀρπαξε παράνομα τὸ θρόνο². Ὁ Gelzer ἐξ ἄλλου (ἀντλῶντας ἀπὸ τὸν Μουράβιεφ) ἀναφέρει ἀόριστα πὼς ὁ Ἰωακείμ βρισκόταν στὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος «πρὶν ἀπὸ τὸ 1593»³. Τίποτε βέβαια δὲ μᾶς ἐμποδίζει νὰ ὑποθέσωμε ὅτι θὰ μπορούσε νὰ ὑπῆρχε καὶ ἓνας δεῦτερος συνώνυμος καὶ λίγο μεταγενέστερος ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος, ἂν καὶ αὐτὸ κατὰ τὴ γνώμη μας θὰ πρέπη νὰ θεωρηθῇ μᾶλλον ἀπίθανο.

Θὰ προσθέσουμε ἐδῶ τέλος καὶ μιὰν ἄλλη ἀχρονολόγητη κι αὐτὴ δυστυχῶς μαρτυρία γιὰ τὸν Ἰωακείμ: βρίσκεται στὸν ἀνέκδοτο κώδικα ἀριθ. 95 τῆς Μονῆς τοῦ Ὁσίου Νικάνορος (Ζάβορδας Κοζάνης), ὅπου ἐπ'αὐτῇ στή στήλῳση τοῦ τέλους, ὕστερα ἀπὸ τὴν ἀποκόλλησιν τοῦ τελευταίου παραφύλλου, ἀποκαλύφθηκε ἡ ὑπογραφή: *Ἰωακείμ ἐλέφ Θ(εο)ῦ ἀρχιεπίσκοπος τῆς αἰς Ἰουστινιανῆς καὶ πάσης/Βουλγαρίας Σερβίας καὶ τῶν ἐξῆς*. Στὸ φ. 369^ν πάλι τοῦ ἴδιου κώδικα συναντοῦμε μικρὴ συμπλήρωση στὸ περιθώριο τοῦ «Περὶ ἐκκλησιαστικῆς μυσταγωγίας» τοῦ Μαξίμου τοῦ Ὁμο-

τὸ Λεόντιο), ἀλλὰ χωρὶς καμιὰ χρονολογικὴ ἔνδειξη· πρβλ. Μητροπολίτου Σάροδεων Γερμανοῦ, Ἐπισκοπικοὶ κατάλογοι τῶν ἐν Ἠπειρῷ καὶ Ἀλβανίᾳ ἐπαρχιῶν, «Ἠπειρωτικὰ Χρονικά», τ. 12 (1937), σ. 16-17, ὅπου τὰ Βελέγραδα ἀναφέρονται ὡς ἐπισκοπὴ ἀπὸ τὸ 17ο αἰῶνα καὶ πολὺ ἀργότερα ὡς μητρόπολις, ἐνὸς σύμφωνα μὲ τὴ μαρτυρία τοῦ ἐγγράφου ποὺ ἐκδίδουμε, ἡ ἐπαρχία αὐτὴ τῆς ἀρχιεπισκοπῆς Ἀχρίδος ἦταν ἤδη ἐπισκοπὴ στὰ τέλη τοῦ 16ου αἰῶνα. Γιὰ τὴν περιοχὴ τῆς βλ. Carl Patsch, Das Sandschak Berat in Albanien, Wien, 1904, σ. 123-134.

¹ Ὁ Βελέσ<σ>οῦ Φώτιος, γιὰ τὸν ὁποῖο δὲν μπορέσαμε δυστυχῶς νὰ ἀντλήσουμε ἀπὸ πούθεν ἀ πληροφορίες· γιὰ τὴν ἐπισκοπὴ αὐτὴ βλ. J. G. von Hahn, Reise von Belgrad nach Salonik, Wien, 1868, σ. 166-172· πρβλ. καὶ Ἀνδρέου Ἀρβανίτου, Ἡ Μακεδονία εἰκονογραφημένη, Ἐν Ἀθήναις, 1909, σ. 211.

² Σάθα, Βιογραφικὸν σχεδιάσμα, σ. 174 (ἀριθ. ἐγγρ. 18). Ἀς σημειωθῇ πὼς ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος ἐξουσίαζε γιὰ λίγο χρονικὸ διάστημα καὶ τὴν ἐπισκοπὴ Σερβίων, ποὺ ὑπάγονταν ὅμως κανονικὰ στὴ δικαιοδοσία τοῦ μητροπολίτη Θεσσαλονίκης μέχρι τὸ 1745, ὁπότε ἡ ἔδρα τῆς μεταφέρθηκε στὴν Κοζάνη, βλ. Μηνᾶ Ἐμμ. Μπούτου-ρα, Τὰ Σέρβια. Ἱστορικὴ καὶ λαογραφικὴ ἐπισκόπησις, Θεσσαλονίκη, 1956, σ. 64-67.

³ Gelzer, ὁ.π., σ. 26 (ἀριθ. 44). Βλ. καὶ Snegarov, ὁ.π., σ. 192 (ἀριθ. 18), ὅπου ὅμως ἐντελῶς αὐθαίρετα ὑποστηρίζεται πὼς ὁ ἱεράρχης αὐτὸς ἐκπροσώπησε τὴν ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος στὴ σύνοδο τοῦ 1590 στὴν Κωνσταντινούπολιν ποὺ ἀναγνώρισε τὸ πατριαρχεῖο τῆς Μόσχας (Ἰανουάριος 1589)· πρβλ. P é c h a y g e, ὁ.π., σ. 290-291.

λογητοῦ γραμμένη πιθανότατα με τὸ χέρι τοῦ Ἰωακείμ: ὅτι τῆς δὲ ζωτικῆς τὸ πρακτικόν¹.

Ἡ ἐπιστολὴ λοιπὸν τοῦ Ἰωακείμ Ἀχρίδος πρὸς τὸν Don Juan de Austria, ποὺ δημοσιεύουμε ἐδῶ, ἀπομένει τὸ μοναδικὸ αὐθεντικὸ καὶ ἀσφαλὲς στοιχεῖο γιὰ τὴ χρονολόγησιν τῆς ποιμαντορίας τοῦ τόσο λίγο γνωστοῦ αὐτοῦ Ἑλληνα ἱεράρχη. Ἡ ἀπλοϊκότητι καὶ τ' ἀναριθμητὰ λάθη (ὀρθογραφικὰ καὶ συντακτικὰ) τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς προδίδουν βέβαια συντάκτη ὄχι λόγιον, τοῦ ὁποίου ὅμως δὲν μποροῦμε νὰ μὴν ἐκτιμήσουμε τὴν ἀπλή, ζωερὴ καὶ ἀρκετὰ παραστατικὴ ἀφήγησιν. Ὁ Ἰωακείμ ἐκθέτει μὲ μελανὰ χρώματα τὴ δραματικὴ κατάστασιν ποὺ ἐπικρατοῦσε στὴν ἐπαρχία του² στὰ πρῶτα χρόνια ποὺ ἀκολούθησαν τὴ ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (1572-1576), ὕστερα μάλιστα ἀπὸ τὴν ἀποκάλυψιν τῶν συνωμοτικῶν κινήσεων τοῦ Μάνθου Παπαγιάννη, ὁπότε οἱ Τοῦρκοι ἄρπαζαν ὄχι μόνον τὰ δικά του πράγματα καὶ τὴν περιουσίαν, ἀλλὰ καὶ πολλῶν ἄλλων κατοίκων, ἀπ' τοὺς ὁποίους πάρα πολλοὺς κακοποίησαν καὶ ἐρίζαν στὶς φυλακές. Ὅλος αὐτὸς ὁ καταδυναστευόμενος λαὸς εἶχε στρέψει μὲ ἐλπίδα τὰ βλέμματά του πρὸς τὸν Don Juan καὶ τὴν Ἱερὴ Συμμαχίαν (τὴν «θεία ὁμόνοια», ὅπως τὴν ὀνομάζει ὁ Ἰωακείμ μεταφράζοντας ἔτσι τὸ *Sacra Liga*). Ἡ ὀριστικὴ ὁμως διάλυσις τοῦ χριστιανικοῦ αὐτοῦ συνασπισμοῦ (ὁ διωγμὸς τῆς καλῆς καὶ ἀγαθῆς ἐκείνης ὁμονοίας) προξένησε μεγάλῃ ἀπογοήτευσιν στὸ λαὸ αὐτὸ ποὺ ἄρχισε πιά νὰ δυσπιστῇ στὶς ὑποσχέσεις τῶν συμμάχων, ἐνῶ πολλὰς φῆμες κυκλοφοροῦσαν πλατιά πὼς ἡ ματαίωσις τῶν ἀντιτουρκικῶν σχεδίων τῆς Liga ὀφείλονταν στὴ διστακτικότητι καὶ τὴν ἀμέλεια τῶν ἀρχηγῶν τῆς³.

¹ Τὴ μαρτυρία αὐτὴ τὴν ὀφείλουμε σὲ ὑπόδειξιν τοῦ συναδέλφου κ. Κ. Τσαντσάνογλου. Γιὰ τὸν κώδικα ἀριθ. 95 τῆς Ζάβορδας, ποὺ τὸ Νοέμβριον τοῦ 1959 τὸν ἀνακάλυψε στὸ μοναστήρι αὐτὸ ὁ καθηγητὴς κ. Α. Πολίτης καὶ ποὺ περιέχει, ὅπως εἶναι γνωστὸ, τὸ μοναδικὸ ὁλοκληρωμένον κείμενον τοῦ λεξικοῦ τοῦ Φωτίου, βλ. Linos Politis, *Die Handschriftensammlung des Klosters Zaborda und die neu aufgefundenen Photioshandschrift*, «Philologus», τ. 105 (1961), σ. 136-144 (κυρίως σ. 140-143).

² Γιὰ τὶς ἐπαρχίες ποὺ ἐξουσίαζε τὰ χρόνια αὐτὰ ἡ ἀρχιεπισκοπὴ Ἀχρίδος, βλ. Gelzer, ὅ.π., σ. 33 καὶ Μ. Γ. Δημιτσοῦ, Τὰ περὶ τῆς αὐτοκεφάλου ἀρχιεπισκοπῆς τῆς πρώτης Ἰουστινιανῆς, Ἀχρίδος καὶ Βουλγαρίας, Ἐν ἈθINAς, 1859, σ. 95-96· πρβλ. καὶ Ger. I. Konidaris, *Zur Frage der Entstehung der Diocese des Erzbisums von Achrida und der Notitiae No 3 bei Parthey*, «Θεολογία», τ. 21 (1959), σ. 1-19.

³ «Ἀλλὰ πλέον τῆς ἀστενείας (ἀπὸ τὴν ὁποίαν ὑπέφερε) ἐλύπησεν ἡμᾶς ἡ ἀμέλεια τῆς ἐξουσίας σου...», Ε 1074, ἀριθ. 109, στίχ. 10-11. Πρβλ. καὶ Σάθα, Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς, σ. 174, ὅπου ὑποστηρίζεται, ἐντελῶς ὀδίκῃ, πὼς ἡ ὑπόθεσις τῆς Liga νανάγησε ἐξ αἰτίας τῆς «μέχρι δειλίας ἀδρανείας» τοῦ Don Juan. Εἶναι γνωστὸ πὼς οἱ Βενετοὶ προσπάθησαν νὰ ρίξουν ὅλη τὴν εὐθύνην τῆς ἀποτυχίας τῆς Ἱερῆς Συμμαχίας στὴ διστακτικότητι καὶ τὸ φόβον ἀκόμη τῶν Ἰσπανῶν (βλ. τὴν ἐκθεσιν τοῦ Βενετοῦ ναυάρχου J. Foscarini στοῦ Romanin, Storia, τ. VI, σ. 327-329). Ἀν' τὴν ἄλλην μεριὰ οἱ Ἰσπανοὶ ὑποστηρίζουν πὼς ἡ ὀριστικὴ ἀπώλεια τῆς Κύπρου (Αὔγ. 1571) καὶ οἱ ἀβάσταχτες γιὰ τὰ

Παρ' όλα αὐτά μιὰ νέα ἐπιχείρηση στὰ μέρη ἐκεῖνα, ποὺ θὰ ἔπρεπε ὁμοῦς νὰ πραγματοποιηθῇ πολὺ σύντομα, θὰ εἶχε, σύμφωνα μὲ τοὺς ἰσχυρισμοὺς τοῦ Ἰωακείμ, θετικά ἀποτελέσματα: ἡ κατάσταση, ὅπως τὴν ἀντίκρισε ὁ ἴδιος μὲ τὰ μάτια του στὴν Κωνσταντινούπολη (αὐτὴν ἐννοεῖ μιλώντας γιὰ τὴν «μεγάλην πόλιν»)¹, ὅπου ἐπικρατοῦσε ὄχι μόνον μέγας φόβος², ἀλλὰ καὶ «μέγας λοιμός(;)»³, εὐνοοῦσε τὴν ἀνάληψη νέων προσπαθειῶν ποὺ θὰ ἔφερναν στοὺς Ἰσπανοὺς πολλὰς καὶ εὐκόλες νίκες⁴. Στὶς ἐπαρχίες μάλιστα τῆς δικῆς του δικαιοδοσίας ὁ λαὸς περὶμένει μὲ λαχτάρια τέτοιες πρωτοβουλίες καὶ τὰ πράγματα θὰ εἶναι πράγματι εὐκόλα γιὰ τὸν Don Juan, ὅπως ἀκριβῶς τοῦ τὰ εἶχε ἐκθέσει καὶ ὁ Μάνθος Παπαγιάννης, ὁ ὁποῖος δὲν τοῦ μίλησε μόνον γιὰ δικό του λογαριασμό, ἀλλὰ τοῦ μεταβίβασε καὶ τοὺς πόθους καὶ τὶς γνῶμες τῶν ἀρχιερέων, τῶν ἱερέων καὶ ὅλου τοῦ λαοῦ⁵. Ἄν ὁμοῦς ὁ Ἰσπανὸς πρίγκιπας θέλῃ νὰ ἐξακριβώσῃ πιὸ ἐγκυρά τὴν ἀλήθεια τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ Ἰωακείμ καὶ τοῦ Παπαγιάννη, ἄς στείλῃ ἕναν ἄξιο καὶ ἱκανὸ ἀντιπρόσωπό του (ἄνδρα δόκιμον), ποὺ θὰ πρέπη ὁμοῦς νὰ γνωρίζῃ τοὺς ἀνθρώπους, τὸν τόπο καὶ τὴ γλῶσσαν· ἔτσι θὰ ἀντιληφθῇ μόνος του τὴν

βενετικά ταμεῖα δαπάνες τοῦ πολέμου δὲ δικαιολογοῦσαν πιά τὴν ἀντιτουρκικὴ πολιτικὴ τῆς Βενετίας ποὺ ἐσπευσε, ὅπως ἀναφέραμε ἤδη, νὰ κλείσῃ γι' αὐτὸ τὸ λόγο τὴ συνθήκη τοῦ Μαρτίου τοῦ 1573, βλ. Luciano Serrano, *España en Lepanto* <Colección pro Ecclesia et Patria, ἀριθ. 9>, Barcelona, 1943 (β' ἐκδ.), σ. 239-252.

¹ Βλ. Ch. Ch. Charitonides, *De figura quae kat' ἐξοχὴν vocatur, Lugduni-Batavorum*, 1909, σ. 25-26, ὅπου τὰ σχήματα «μεγαλόπολις» καὶ «μεγάλη πόλις» γιὰ τὴν Κωνσταντινούπολιν· πρβλ. καὶ «Επετηρίδα Βυζαντινῶν Σπουδῶν», τ. 27 (1957), σ. 13. Ὁ Demetrius John Georgacas, *The Names of Constantinople*, «Transactions of the American Philological Association», τ. LXXVIII (1947), σ. 347-367, δὲν ἀναφέρει τέτοια ὀνομασία τῆς Κωνσταντινούπολης.

² Εἶναι γνωστὸ πὼς φοβερὸς πανικὸς κατέλαβε τοὺς κατοικοὺς τῆς Κωνσταντινούπολης ἀπὸ τὶς φήμες ποὺ ἀκολούθησαν τὴν καταστροφὴ τοῦ τουρκικοῦ στόλου στὶς Ἐχινάδες (βλ. Σάθλα, *Τουρκοκρατούμενη Ἑλλάς*, σ. 172). Ἡ πληροφορία τοῦ Ἰωακείμ ὅτι τὴν ἐποχὴ ἐκείνη (1571/72) βρισκόταν στὴν Κωνσταντινούπολιν ἀποτελεῖ ἴσως καὶ μιὰ δεύτερη ἐνδειξὴ γιὰ τὸν πιθανὸ χρόνον τῆς χειροτονίας καὶ τῆς ἐναρξῆς τῆς ποιμαντορίας του, ποὺ θὰ πρέπη, ὅπως ἀναφέραμε λίγο παραπάνω, νὰ τοποθετηθῇ ἀμέσως μετὰ τὴν ἀρχιερατεία τοῦ Σωφρονίου, δηλ. κατὰ τὸ τέλος ἴσως τοῦ 1572 ἢ τὶς ἀρχὲς τοῦ 1573.

³ Γιὰ τὶς συχνὰς ἐπιδημίες τῆς Κωνσταντινούπολης· βλ. Σκαρλάτου Δ. τοῦ Βυζαντίου, *Ἡ Κωνσταντινούπολις*. Περιγραφὴ τοπογραφικὴ, ἀρχαιολογικὴ καὶ ἱστορικὴ, τ. Α', Ἀθήνησι, 1851, σ. 29-30. Ἐνδεικτικὸ θὰ πρέπη ἴσως νὰ θεωρηθῇ τὸ ἀπόσπασμα τῆς ἐκθέσεως τοῦ ἐπισκόπου τῆς Dax, ὅπου οἱ καταστροφὲς τοῦ κυπριακοῦ πολέμου χαρακτηρίζονται ὡς «preste mise par toute l'Esclavonie, l'Albanie et bonne part de la Morée...», Charrrière, *Négociations*, τ. III, σ. 244.

⁴ Παρόμοιες γνῶμες διατυπώθηκαν τὴν ἴδια ἐποχὴ κι ἀπὸ τὸν ἐπίσκοπο τῆς Dax, βλ. Charrrière, ὁ.π., σ. 259, σημ.

⁵ «Ὅσα εἶπεν καὶ θέλει σου εἰπεῖ, λόγια εἰδικὰ του δὲν εἶναι πολλῶν ἀνθρώπων λόγοι εἶναι, ἀρχιερέων, ἱερέων καὶ ἄλλος κοινὸς λαός...», Ε 1074, ἀριθ. 109, στίχ. 26-27.

κατάσταση σ' όλες τις λεπτομέρειές της (*καταλεπτώς*), ἐνῶ ἀπ' τὴν ἄλλη μεριά οἱ Ἕλληνες θὰ τοῦ ἐκθέσουν «τὰ πάντα καλῶς»¹.

Τὸ γράμμα αὐτοῦ τοῦ Ἰωακεῖμ δὲν ἀποτελεῖ μόνο μιὰ ἐπείγουσα ἐκκλήση γιὰ βοήθεια· εἶναι παράλληλα καὶ μιὰ θερμὴ συνηγορία γιὰ τὶς ὑπηρεσίες καὶ τὴν ἀξία τοῦ Μάνθου Παπαγιάννη ποὺ ἐτοιμάζεται νὰ ἐπιστρέψῃ καὶ πάλι στὴ Δύση γιὰ νὰ συνεχίσῃ τὶς προσπάθειες καὶ τὶς συνεννοήσεις του μετὰ τὸν Don Juan, μετὰ τὴν προοπτικὴ ἴσως νὰ μείνῃ ὀριστικὰ στὴν ὑπηρεσία τοῦ Ἰσπανοῦ ἀντιβασιλιᾶ τῆς Νεάπολης. Ἐπιδίδωκε μετὰ τὸν τρόπο αὐτὸ ὁ Ἰωακεῖμ νὰ ἐξασφαλίσῃ παράλληλα καὶ τὴν ἀνταμοιβὴ τοῦ Παπαγιάννη, ποὺ οἱ ἀντιτουρκικὲς του ἐνέργειες ὄχι μόνο τοῦ στοίχιζαν, ὅπως καὶ ὁ ἴδιος τόνισε στὰ ὑπομνήματά του, τὴν ὀλοκληρωτικὴ ἀπόλεια τῆς περιουσίας του, ἀλλὰ τοῦ στέρησαν καὶ τὴ δυνατότητα νὰ μπορέσῃ νὰ ζαναζήσῃ στὴν Ἑλλάδα αὐτὸς καὶ ἡ οἰκογένειά του χωρὶς σοβαροὺς κινδύνους. Ἴσως ἀκόμη νὰ προέβλεπε ὁ Ἰωακεῖμ πὼς οἱ προσπάθειές του νὰ πείσῃ τοὺς Ἰσπανοὺς γιὰ τὴ δυνατότητα μιᾶς στρατιωτικῆς τους ἐπέμβασης στὴν ἐπαρχία του ἦταν πιά μάταιες καὶ καταδικασμένες σὲ ἀποτυχία.

Ἔτσι εἶναι ἀμφίβολο ἂν δόθηκε ποτὲ ἀπάντησις στὴν ἐπιστολὴ αὐτῇ τοῦ Ἑλλήνα ἱεράρχη· εἶναι μάλιστα πολὺ πιθανὸ νὰ μὴν ἔφτασε ποτὲ στὰ χέρια τοῦ Don Juan, ἀφοῦ εἶναι γνωστὸ πὼς ὁ Ἰσπανὸς πρίγκιπας τὸν Ἰούνιο τοῦ 1576 ξεκινούσε ἀπ' τὴ Λομβαρδία γιὰ τὴ Βαρκελώνη², ὅπου ἔφτασε στὶς 12 τοῦ ἐπόμενου μηνός³. Τὸ Νοέμβριο τῆς ἴδιας χρονιᾶς βρισκόταν κιάλας πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴ νοτιοανατολικὴ Μεσόγειο, ἀπαγκιστρωμένος ὀριστικὰ πιά ἀπὸ τὰ προβλήματα τῆς⁴.

Δὲ δόθηκε λοιπὸν καμιά συνέχεια στὶς συνεννοήσεις τοῦ Ἰωακεῖμ καὶ τῶν Ἰσπανῶν. Οἱ προσπάθειες ὅμως τῶν ἀρχιεπισκόπων τῆς Ἀχρίδος νὰ πετύχουν τὴ βοήθεια τῶν χριστιανικῶν εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων γιὰ τὴν ἀπελευθέρωσις τῆς πατρίδας τους—ποὺ καθὼς εἶδαμε ἐγκαινιάστηκαν ἀπὸ τὸν Ἰωακεῖμ—θὰ ἐπαναληφθοῦν καὶ πάλι ἀργότερα ἐπίμονα καὶ περισσότερα οὐστηματικά⁵.

¹ Ε 1074, ἀριθ. 109, στίχ. 28-29.

² Μὲ σκοπὸ νὰ διαδεχθῇ στὴ διοίκησις τῶν Κάτω Χωρῶν τὸν Don Luis de Requesens ποὺ εἶχε πεθάνει τὸ Μάρτιο τοῦ 1576, Henri Hauser, *La prépondérance espagnole (1559-1600)*, Paris, 1948, σ. 101, 115-119.

³ Καὶ συνεπῶς δὲ βρισκόταν στὴ Νεάπολη (Παρθενόνη), ὅπως πίστευε ὁ Ἰωακεῖμ στέλλοντας ἐκεῖ τὴν ἐπιστολὴ του.

⁴ Ἄλλωστε δύο χρόνια ἀργότερα πέθανε (Ὀκτώβριος 1578), Jurien de la Gravière, *La guerre de Chypre et la bataille de Lépante*, τ. 2, Paris, 1888, σ. 257. Τὸν ἴδιο χρόνο ἐξ ἄλλου (1578) πρέπει νὰ λήγῃ, σύμφωνα μετὰ πληροφορία τοῦ καθηγ. κ. Μιχ. Λάσκαρι, καὶ ἡ ἀρχιερατεία τοῦ Ἰωακεῖμ στὸ θρόνο τῆς Ἀχρίδος. Πρβλ. καὶ σ. 242.

⁵ A.-P. Péchayre, *Les archevêques d' Ochrida et leurs relations avec l'*

ΤΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

1

Ἐπιστολή τοῦ Don Juan de Austria πρὸς τὸ βασιλεῖα Φίλιππο Β'
(Νεάπολη, 25 Ἀπριλίου 1573)

(Archivo General de Simancas-Sección Estado, legajo 1065, número 70: Δίφυλλο μὲ γραμμένες μόνο τις δυὸ ἐσωτερικὲς σελίδες τοῦ 2 καὶ 3. Στὴ σ. 2 ἀριστερὰ ἡ διεύθυνση: A la S(acra) C(atolica) R(eal) M(ajesta)d, [el Rey] mi señor καὶ δεξιὰ ἡ σημείωση: A Su M(ajesta)d, del s(eñor) don Ju(an) a 25 de Abril 1573. En recomendacion de Panester- | nicos y Matheo P(a)p(a)juan, y dize lo que con el tratano sobre el leuanta- | mi(en)to de los Griegos. Στὴν ἴδια στήλη καὶ ἡ μεταγενέστερη σημείωση: Cop(ia)do para Lopez Ballesteros en 18. de Junio de 1851. Στὴ σ. 3 τὸ καίμενο τῆς ἐπιστολῆς, ποῦ εἶναι γραμμένο μὲ τὸ καλλιγραφο χέρι μᾶλλον τοῦ Andrés de Prada, κλείνει μὲ ιδιόχειρη συμπλήρωση (στίχ. 19-21) καὶ τὴν ὑπογραφή τοῦ Don Juan).

+

S(acra) C(atolica) R(eal) M(ajesta)d

Entre otros hombres principales, que de los stados del Turco an venido a mi a offresçer- | ³ me ayuda y consejo para reduzir los Griegos bajallos del dicho Turco a la obediencia | ⁴ de V(uestra) M(ajesta)d, fueron Panesternicos y Matheo Papajuan, personas que en la baxa Greçia | ⁵ tienen muy grand parte, los quales platicaron conmigo y dieron discursos en scripto | ⁶ en que monstraúan que con facilidad se pudieran reduzir los Griegos de aquella pro- | ⁷ uincia a obediencia y conseruarlos para lo venidero. Elos entretenido dandoles | ⁸ sperança que con breuedad se podria en effecto lo que me hauian propuesto; pero | ⁹ hauiendose conçertado los Venecianos con el Turco y faltado el principal fundam(en)to | ¹⁰ que ellos y yo haziamos en este negocio tan importante, sea resuelto el dicho Matheo | ¹¹ Papajuan de yr a essa

Occident à la fin du XVIe siècle et au début du XVIIe, «Échos d' Orient», τ. 36 (1937), σ. 398-439.—Το ὅ ἰ δ ι ο υ, Zosime d'Ochrida et de Sisanion. Ses relations avec l' Autriche et ses différents séjour à Ochrida, «Échos d' Orient», τ. 37 (1938), σ. 141-161. Πρβλ. καὶ Μ. Θ. Ἀάσκαρι, Ἐκκλησίαι τοῦ ἐπισκόπου Μάνης Νεοφύτου πρὸς τοὺς Ἰσπανοὺς (1612-1613) διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Πελοποννήσου, «Ἑλληνικά», τ. 15 (1957), σ. 303-306 καὶ S n e g a r o v, Istorija, τ. 2, σ. 97-102, 193-194.

* Διατηρήσαμε τὴ γλώσσα καὶ τὴν ὀρθογραφία καὶ τῶν τριῶν ἐγγράφων. Στὸ τελευταῖο ἔγιναν μερικὲς σιωπηρὲς ἐπεμβάσεις στὸ χωρισμὸ τῶν λέξεων, τὴ στίξη καὶ τὰ κεφαλαία.

corte a pedir lo que se entendera de su relación. Supp(li)co vml- |¹² mente a V(uestra) M(ajesta)d mande o yrle y tenerle por muy encomendado en sus pretensio- |¹³ nes que de mas de que la buena voluntad y zelo con que se perdieron de sus casas |¹⁴ y el gran daño, que dizen que por ello an rescibido, merescen qualquier m(e)r(ce)d |¹⁵ y fauor y estimare yo por muy propria y particular la que rescibieren de la |¹⁶ larga mano de V(uestra) M(ajesta)d, Cuya S(acra) C(atolica) R(eal) Persona N(uestro) S(eñor) guarde con acrescenta- |¹⁷ miento de mas reynos y señorios, como desseo y la Christiandad a menes- |¹⁸ ter. De Napoles a XXV de Abril M.D. lxxiiij.
|¹⁹D(e) V(uestra) M(ajesta)d |²⁰ hechura y mas humilde seruidor, |²¹que Sus reales manos besa.

Don Ju(an) de Austria.

2

**Εκθεση γὰρ τὰ ὑπομνήματα τοῦ Μάνθου Παπαγιάννη καὶ τοῦ Πάνου Κεστόλικου πρὸς τὸ Consejo de Estado (Μαδρίτη, 7 Μαΐου 1574)*

(Archivo General de Simancas-Sección Estado, legajo 1065, número 73: Δίφυλλο μὲ γραμμένες τὶς σελίδες 2, 3 καὶ 4. Στὴ σ. 2 ἡ σημείωση: Relación de memoriales de Matheo Papaju(an) y de Panes Estolnicos, embax(ado)res de la baxa Greçia | y Aluania, y lo que sobre ello paresçio en C(onsejo) a vij de mayo 1574. | Para consultar a Su M(ajesta)d. Μὲ νεώτερο χέρι (τοῦ Lopez Ballesteros;) ἡ λέξη Cop(ia)do. Στὴ σ. 3 ἀριστερὰ ἡ ἀπόφασις τοῦ Συμβουλίου: Vistos los papeles y memoriales | deste embax(ad)or que ha dado por sí y su companero (el qual no sta aqui) | parece que se les de a entrambos 12 (escud)os | al mes a cada vno y 100 d(ucado)s de | ayuda de costa al que esta aqui. Πιὸ κάτω στὴν ἴδια στήλῃ μὲ ἄλλο χέρι (τοῦ βασιλιᾶ Φιλίππου;) ἡ πρόσθετη σημείωση: Esta bien assi y en le de | las cartas que piden se | vea lo que parescera y si | no paresciere que ay | incomuj(nien)te en ello se les | podran dar).

(σ. 3) Relación de los memoriales de Matheo Papaju(an) y Panesternicos emba- |² xadores de la baxa Greçia y Aluania.

|³Haçen relación particular del tratado que |⁴ tenian hecho en aquellas prouinçias |⁵ contra el Turco y que ya tenian conuocados |⁶ al arcob(is)po de la baxa Greçia en mas de 40 |⁷ hombres, lo qual no pudo auer effecto por |⁸ auerse deshicho la Liga, que en las ydas |⁹ y venidas que sobre estos tratados hizieron |¹⁰ gastaron mas de siete mill cequies por la |¹¹ mucha gente que trayan en su comp(an)ia y que |¹² por auer sabido despues los Túrcos que ellos |¹³ han venido aca, no

12 auer supra lineam.

pueden boluer a sus | ¹⁴ casas por auerse les tomado y toda | ¹⁵ su hacienda y por que si boluiessen | ¹⁶ los castigarian cruelosam(en)te, supp(lic)aron | ¹⁷ a V(uestra) M(ajesta)d sea seruido mandarles hazer alg(un)a | ¹⁸ m(e)r(ce)d en el V(ir)rey(n)o de Napoles, o donde | ¹⁹ V(uestra) M(ajesta)d fuere seruido con que se puedan entre- | ²⁰ tener ellos y sus mugeres, hijos y her(ma)nos. | ²¹ El s(eñ)or Don Ju(an) escriue a V(uestra) M(ajesta)d refiriendo | ²² el tratado que estos le propusieron y que, | ²³ si la Liga no se deshiziera, se pudiera | ²⁴ poner en ex(ecu)cion con façilidad, y supp(lica) | ²⁵ a V(uestra) M(ajesta)d sea seruido de hazerles m(e)r(ce)d | ²⁶ en sus pretensiones, por que la mereçen | ²⁷ muy bien.

(σ. 4) | ² d(ic) hou e ^sElMatheo P(a)p(a)ju(an) dize por una rel(açi)on | ²⁹ que façilm(en)te se podrian tomar estas | ³⁰ dos prouinçias de la baxa Grecia y Aluania. | ³¹ por el desseo grande que los naturales | ³² de ally tienen de salir de baxo de la subge- | ³³ cion del Turco y darse a la obediencia | ³⁴ de V(uestra)M(ajesta)d y para confirm(açi)on d(e) esto dize | ³⁵ que lleuara a su mg r e hijos a la c(or)te | ³⁶ del V(ir)rey(n)o de Nap(ol)es, que se le ordenare y que | ³⁷ sean detenidos ally hasta que muestre | ³⁸ por experiençia lo que propone.

| ³⁹ Assi mismo dize que importaria mucho | ⁴⁰ lleuar c(art)as de V(uestra) M(ajesta)d para el arçob(is)po | ⁴¹ y ob(is)pos y p(er)sonas principales de aquellas | ⁴² prouinçias por que con ellas tomarian | ⁴³ gran animo y se confirmarian en | ⁴⁴ la deuocion de V(uestra) M(ajesta)d y los pueblos | ⁴⁵ reçibirian particular contentam(en)to.

| ⁴⁶ Pide una c(art)a para el prototico para que | ⁴⁷ en Corfu recoja a su muger y hijos y | ⁴⁸ que se le de tambien alg(un)a ayuda de | ⁴⁹ costa p(ar)a la p(er)sona que ha de embiar por ellos.

| ⁵⁰ Por vn memorial que vltimam(en)te ha dado | ⁵¹ sobre estas cosas dize que Su M(ajesta)d seaperuido | ⁵² de scriuir al Virrey de Nap(ol)es que embie | ⁵³ p(er)sona o p(er)sonas a aueriguar la v(er)dad | ⁵⁴ deste neg(oçi)o que sean platicas y sepan la lengua | ⁵⁵ que el le dara cartas p(ar)a alg(un)as p(er)sonas | ⁵⁶ principales y entendera que es assi | ⁵⁷ lo que el ha referido.

3.

*Ἐπιστολὴ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Ἀχρίδος Ἰωακείμ πρὸς τὸν Don Juan de Austria
(1 Ἰουνίου 1576)*

(Archivo General de Simancas-Sección Estado, legajo 1074, núm. 109: Δίφυλλο μὲ γραμμένες μόνο τις δύο ἐσωτερικὲς σελίδες 2 καὶ 3. Στὴ σ. 2 ἡ διεύθυνσι: + Τῷ υφηλάτ-

(ἀ)τ(φ) κυρίω κυρίω Ἰωάννι τῆς Ἀστρίας εἰς τὴν Παρθ(ε)νόπῃ εἰς τὰς τιμίας αὐτοῦ χεῖρας ἐντίμος καὶ εὐλαβῶς δοθ(ή)τω:-).

† Ἰωακείμ ἔλεω Θ(εο)ῦ ἀρχιεπίσκοπος) τῆς αἰς Ἰουστινιανῆς, Σερβίας, Βουλγ(α)ρίας, Ἀλβανίας καὶ τῶν ἐξῆς †
 † Ὑψηλωτ(α)τ(ε) αὐθ(έν)τα κύριε Ἰω(ά)ννη καὶ ἐμοὶ ἐν Κ(υρί)ῳ νιὲ πωθ(ει)ν(ό)τ(α)τ(ε), χάριν, εἰρήνην, ὑγείαν παρὰ Θ(εο)ῦ παντοκράτωρ(ος) καὶ Κ(υρίο)ν ἡμῶν Ι(ησο)ῦ Χ(ριστο)ῦ. <Τ>ὰς γραφὰς τῆς | ³ ἡψηλωτ(άτης) αὐθ(εν)τίας ἔλαβamen ἐκ Τραπεζων τῇ ἐνάτῃ Ὀκτοβρίου ἐτους ἀφοδ' με προσταξήν τῆς αὐθ(εν)τίας σου ἔγραψεν ὁ Ἀνδρέας δε | ⁴ Πράδας· μιστικός γραφοὶ πρὸς ἡμᾶς. Ἐμάθαμεν περὶ τὴν ὑγίαν σου καὶ μέγας ἡφράθημεν ὅς ἴδαιν ὁ ἀλάθητος νοῦς καὶ ὡς εσα-⁵ | φήνησεν ἡμῖν ὁ τιμωτ(α)τ(ος) καὶ εὐγενέστατος ἄρχων κήρης Μάνθου, υἱὸς παπα Ἰω(ά)ννη τὸ ἐπὶ κληρον καὶ υἱὸς κατα πνεύ(μα) ἀγαπητὸς τῆς ἡμῶν μετριότη(τος)· | ⁶ ὅς δὲ αἰμαθ(ο)μεν περὶ τὴν ἀμέλιαν σφοδρὰ ἐληπήθημεν. Ὁ τῆς ἀληθείας πολέμιος δαίμων ἐξέυροι προφάσις καὶ ὑποκρι(σίας;) εἶνα διάσαλευση κι ἀνα- | ⁷ τρέψη τὴν θεῖαν ὁμονίαν ἣν ἐκηρήχθη ἐν οἱ τῇ οἰκουμένη ἐκρήριζαν πολλ(ές) φηλαῖς· ἐντρόμαξαν τὰ ανθρ(ο)πόμορφα θειρή, ἐχάρικεν | ⁸ ὅλον τὸ γένος τὸν Χρηστηανῶν. Ὁ δὲ μισόκαλος δράκων ἐρῆξεν τὸν σπόρον του φθόνου εἰς τὴν μισαρὰν καρδίαν καὶ ἡφανίστη ἡ κηριχθή- | ⁹ σαν ὁμονίαν καὶ αὐτὴ φῶς, ἐγεννηεν σκότος καὶ ὄνιδος τῆς ἡμετέρ(ας) φηλῆς· λημὸς ψυχηκ(ός) καὶ σωματ(ι)κ(ός) ἐγεννηεν. Ἠβρέθημεν οὖν καὶ ασθενοῦντες | ¹⁰ ἐν ταῖς ἡμερ(αῖς) τάντες, καθὼς μέλης μαθεῖν παρὰ τοῦ τιμωτ(ά)τ(ου) καὶ εὐγενεστάτ(ου) ἄρχ(οντος) κύριν Μαθον ἄλλα πλέων τῆς ἀστενείας ἐληψησεν ἡμᾶς ἡ ἀμέλια τῆς ἐ- | ¹¹ ξουσίας σου καὶ ὁ διογμός τῆς καλῆς ἐκὴν(ης) καὶ ἀγαθῆς ὁμονίας. Διὰ πλέων δε πληροφορίαν καὶ πῆστην καθαροτερ(ον) γράφομεν δι ολήρον πρὸς τὴν | ¹² ὑψηλωτ(α)τ(την) αὐθ(εν)τιαν εἶνα κατανοήσης τὰ ὅσα ἐγνήνη(αν) καὶ μέλουν γενέστε· Γράφο σου πρὸς ἐνόπιον του Χ(ριστο)ῦ ὅτι ὁ κύρ Μανθαῖος εἶνε πηστὸς | ¹³ καὶ ὀρθος τῇ ἀμομῷτῃ πῆστοι καὶ ἐκ γένους λακ<μ>προῦ καὶ περιβούτῃ, ἐκχμαλὸτῃν ρήστης, τηφλὼν ὀδιγῶς, εἰς ξένους καὶ πτοχῶν καὶ χειρῶν | ¹⁴ πολὰ κηβερνηται καὶ ὄχη μονῶν ἡ πατερ(ες) αὐτὴν τὴν ἐπηστήμιν ἥχων· μαλὼν πατροπαράδοτων ἥχαν τὴν ἀρετὴν καὶ ἀκουστῶν εἶτον το ὄνομα αὐτῶν | ¹⁵ καὶ ἡ καλὸσῆναις εἰσὲ ὅλα τὰ πλησιαίστερα κάστηρ. Ὁ δὲ κήρης Μάθου εἶνε πολλ(ὰ) πηστὸς τῆς αὐθ(εν)τίας σου, ὡς καθὼς ἴδαις, ὄχη μόνων τῆς αὐθ(εν)τίας σου, | ¹⁶ ἀλλὰ καὶ εἰσε πολὴν λαόν, λέγ(ω) δὴ ἀρχιερεῖς, ιερεῖς καὶ ὁ κιν(ός) λαός. Ἦχεν καὶ σπηγωνιστὴν τὸν τιμωτ(α)τ(ον) ἄρχον κύρ Πανων Καιστόληκων, ἄλλα ἡμποδίσθη | ¹⁷ ἥπο τῶν ἐξω κρατούντων. Ὁ δὲ ρηθῆς κύρ Μανθαῖος καταληπὼν παντὰ τὰ π(α)τρικα καὶ μητρικά, κληντὰ λεγῶ δὴ καὶ ἀκίνητα, καὶ ἡκολούθησεν τὸν δι- | ¹⁸ δάσκαλον, ὡς ἡ ἀγιοὶ ἐκὴν ἀποστολ(α)τοι. Ἦρπαξαν ἡ θήραις ἡ ἀνήμερ(οι) πάντὰ ὅσα καὶ ἂν ἤχεν καὶ ὄχη μονῶν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ ἀλόνων Χρηστηανῶν | ¹⁹ καθεκαστην ἡμερ(α) καὶ ὡρ(α) ἡ φηλακαῖς γέμισαν ἀνδραῖς φηλακομενοὶ ζημίαις καὶ ἀλα τὴνὰ παθ(η) ἐχουν

μετὰ ἡπομονῆς. Αὐτῇ δὲ ἡ ἐλε- | ²⁰ ἦν ὅλο τὸ ὄμα εἰς Χ(ριστό)ν καὶ τὴν αὐθ(εν)-
 τία σου ἔχουν. καὶ ὄχι ἱ καὶ ῥ, μόνων πλήθος πολλ(ὸ) τοῦ λαοῦ. Καὶ ψηθειρη-
 σμὸς μέγας γίνεται ἡ αὐθεντία σας | ²¹ ἐτράπητε εἰς ἥπνων καὶ ἀμέλιαν καὶ εἶνε
 πολλ(ῇ) λήπη εἰς τοὺς ἀδερφοὺς. Ἀφίκετο ἰδιοθελὸς τὸ θεῖον καὶ θεάρεστον
 ἔργον καὶ ἐπεσεντε εἰς τὴν κατα- | ²² κρησιν τον ἀθέον αγαρινῶν καὶ ὑπόθη καὶ
 ἐχάρι καὶ ἦν ὅλος αναπαμενος. Ἦκουσας κηριέ μου τῶν λοιμῶν του τόπου ἐτού-
 του; Καὶ ἐαν ἦθαίλες το | ²³ αἰπηχηρήστῃ, νικαῖς πολλ(αῖς) καὶ καλαῖς ἤθελες
 κάμη διότης μεγαν λοιμον εἶχεν ἡ μεγ(ά)λ(η) πόλλ(ις) καὶ φόβον πολῆν, ὅς
 το ἦδαν ἡ ὀφ<θ>αλμοῖ μου. Δι- | ²⁴ ὁ παρακαλοῦμεν τὴν σὴν ἐξουσίαν, ετιμασων
 καὶ δράμε ὡς αετῶς, ὅτι σε ἐκδεχονται ὅς ποταὶ τῶν Μουσῆν ἐν το νομον ποταί·
 μίμησον τον ἐστ(αυ)ρωμ(έν)ον | ²⁵ Χ(ριστό)ν ὅπου ἐχρσεν τὸ αγιον αἷμα δια
 τῶν πλανήθεντ(α) Ἀδάμ ἦνα τί ἡπνῆς Κυριε καὶ ἦνα τῇ αποστρεφοις το προσο-
 πῶν σου, ἐπιλανθανης τῆς ²⁶ πτωχίας ἡμῶν καὶ τῆς θλίψεως καὶ τα εἰς. Ὅσα
 ἦπεν καὶ θέλ(ει) σου εἰπῇ, λ(έ)γο σε, ἐδικά του δὲν ἦνε· πολλ(ῶν) ἀνθρώπων
 λογ(οι) εἶναι, ἀρχιερεων, ἱερεων καὶ ἄλος κεινος λαος. | ²⁷ Μι γενεσεν ἐτιος
 κακοῦ ὅτι αν ιν(αι) καὶ γην(ης) ετιος κακοῦ, θελῆς δόση λογ(ον) εἰς τῶν δι-
 καιον κρητῆν· μόνον δραμε, δραμε ὡς αετῶς· πολὺ σε ἐκδε- | ²⁸ χονται ὅτι οὐ
 δῆναμεν γράφην. Καὶ αν ορήσης να το πηστωθ(ῆς) πλάττητερα, προβοδήσον ἑναν
 ἄνδρα δοκημων εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ εἰσε τό- | ²⁹ πους καὶ να ἡξέρη καὶ τὴν
 γλωταν καλος ινα θεόρηση καταλεπτῶς καὶ τὰ παντ(α) καλος ὁμῆλωσωμεν.
 Τήμισων τον ἐντίμωτ(α)τ(ον) καὶ λίαν φρονημώτ(α)τ(ον) ἀρχον | ³⁰ κῦρ Μαν-
 θ(ον), διότης ἡ τημῇ αὐτουνοῦ εἰς σε πολλοὺς ἀνεβνοι καὶ γίνεται αἷτιος τον
 πολλ(ῶν) καὶ παρακινούντεν ἡ ἄνθρωποι δια τὴν | ³¹ τημῆν, ὅς καθος ἡ ἐξουσία
 σου καλος ἐπίστασεν. Νὰ εχωμεν ἀπόκρησιν καὶ ἄνθρωπον να ἡδουμεν καὶ ἡμοῖς
 καὶ ἡ αὐθεντία σου να πηστωθήτε. | ³² Οὗτος φροντησον καὶ μὴ αμελῆς εἶναι.
 Εἰ τοῦ Θ(εο)ῦ ἡ χάρης καὶ το ἁπειρων ἐλεως εἶη μετὰ τὴν σὴν ἐξουσίαν.
 Ἑρρωσων: - Ἰουν(ίου) εἰς τὴν α-ην | ³³ ἔτους, ζ<π>δ'
 † Μηνὶ Ἰουνίῳ ἰν(δικτιῶν)ος δ-ης . . .

† ὁ Βελεσοῦ, Φώτιος

† ὁ Καστορίας, Σωφρόνιος καὶ πρωτόθρονος:-

† ὁ Βελλαγράδων, Νεκτάριος

(Archivo General de Simancas - Sección Estado: legajo 1074, núm. 109)

ΕΥΡΕΤΗΡΙΟ ΚΥΡΙΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ

- Ἅγιον Ὅρος, 212.
Αἰγαῖο, 211.
Ἀλβανία, 211, 215, 224.
Ἀργυρόπουλος Ἰωάσαφ, 212.
Ballesteros Lopez, 223, 224.
Βαρκελώνη, 222.
Βελεγράδων ἐπισκοπὴ, 218-219. Βλ. καὶ Νεκτάριος Βελεγράδων.
Γαβριὴλ Ἀχρίδος, 216.
Γερμανὸς μητροπ. Πατρῶν, 212.
Granvela Καρδινάλιος (Don Antonio de Perrenot), Ἀντιβασιλιάς τῆς Νεάπολης (1571-1575), 217.
Dax ἐπίσκοπος, 212, 221.
Ἡπειρος, 211, 213, 217.
Θεσσαλονίκη, 212.
Ἱερεμίας Β', 219.
Ἱερὴ Συμμαχία, 211, 213, 216, 217, 218, 220.
Ἰωάσαφ Σερβίων, 219.
Ἰωάσαφ Θεσσαλονίκης. Βλ. Ἀργυρόπουλος Ἰωάσαφ.
Ἰωακείμ Ἀχρίδος, 213, 215, 216, 218, 219, 220, 221, 222, 225.
Juan de Austria (Don), 212, 213, 214, 215, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224.
Κάρολος Ε', 213.
Κάρπαθος, 212.
Κέρκυρα, 214, 225.
Κεστόλικος Πάνος, 213, 214, 215, 216, 223, 224.
Κωνσταντινούπολις, 219, 221.
Κύπρος, 220.
Λεόντιος Βελεγράδων, 219.
Λομβαρδία, 222.
Μαδρίτη, 215, 217.
Μακάριος Ἰπεκίου, 215, 216.
Μακάριος Μελισσηνός, 216. Βλ. καὶ Μελισσινοὶ ἀδελφοί.
Μακεδονία, 212, 213, 215.
Μαλαξὸς Γρηγόριος, 212.
Μάνη, 211.
Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, 219.
Μελέτιος Βελεγράδων, 218.
Μελισσηνοὶ ἀδελφοί (Μακάριος καὶ Θεόδωρος), 212, 217.
Μυτιλήνης μητροπολίτης, 212.
Ναυάκτου ναυμαχία, 211, 213, 216, 220, 221.
Νάξου μητροπολίτης, 212.
Νεάπολη, 213, 214, 215, 222, 223, 226.
Νεάπολης Ἀντιβασιλιάς βλ. Granvela.
Νεκτάριος Βελεγράδων, 218, 227.
Νικάνορος Ὁσίου Μονῆ (Ζάβορδας), 219.
Παπαγιάννης Μάνθος, 213, 214, 215, 216, 217, 218, 220, 221, 222, 223, 224, 225, 226, 227.
Παρθενόπη βλ. Νεάπολη.
Πελοπόννησος, 212, 214.
Prada Andrés de, 218, 223, 226.
Requeséns Luis de (Don), 222.
Ρόδος, 212.
Sacra Liga βλ. Ἱερὴ Συμμαχία.
Σελίμ Β', 212.
Σερβίων ἐπισκοπὴ, 219.
Σερρῶν μητρόπολη, 212.
Simancas Ἀρχεῖο, 212.
Στερεά Ἑλλάδα, 212.
Σωφρόνιος Ἀχρίδος, 215, 216, 221.
Σωφρόνιος Καστορίας, 218, 227.
Τραπεζι Σικελίας, 218, 226.
Φίλιππος Β', 213, 214, 217, 223, 224.
Foscarini, J., 220.
Φώτιος Βελεσσού, 218, 227.